

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Vrije zonen

En, dat gij zonen zijt — God heeft de Geest Zijns Zoons uitgezonden in onze harten, die roept: Abba, Vader.

Gij zijt dus niet meer slaaf, doch zoon; indien gij zoon zijt, dan zijt gij ook erfgenaam door God.

Gal. 4 : 6, 7

Dat stelt de apostel Paulus hier in de brief aan de Galaten tegenover elkaar: slaven of vrije zonen, zijn we nog onder de dienstbaarheid of staan we in de vrijheid als christenen.

En dan schrijft hij onomwonden in 3 : 26: „want gij zijt allen **zonen** van God, door het geloof, in Christus Jezus“.

Ook in 5 : 13: „want gij zijt geroepen, broeders, om vrij te zijn“.

Daarover laat de apostel bij zijn lezers geen twijfel bestaan: ge zijt vrije zonen!

Wat bedoelt Paulus daarmee en waarom stelt hij dit zo krachtig? Omdat er later, nadat Paulus in Galatië het Evangelie had verkondigd, **andere leraars** in de gemeenten daar waren gekomen.

Christelijke leraars van Joodse afkomst.

En die leraars preekten **anders** dan Paulus.

Paulus had het Evangelie gepredikt van alleen maar geloven in Jezus Christus, alleen maar vertrouwen op het lijden en sterven van Jezus Christus, onze enige Zaligmaker.

Eenzelfde Evangelie voor allen, voor Joden en heidenen.

Door dat Evangelie werden Joden en heidenen tot **christenen** gemaakt.

Maar de andere leraars, die na Paulus in de Galatische gemeenten gekomen waren, beweerden: in Christus geloven, ja zeker, **maar dan ben je er nog niet!** Daar moet nogal wat bij komen: n.l. de gerechtigheid uit de wet. We kunnen toch zomaar de besnijdenis niet afschaffen en de reinigingswetten en de feesten, die God heeft ingesteld en de maanden en de jaren? Dat kunnen we toch zo maar niet „over boord“ werpen? Dát gaat toch niet? Waar blijven we anders?

Wat probeerden deze leraars dus? Om van de christenen weer **Joden** te maken!

Dát was inderdaad een groot verschil met de prediking van Paulus.

Paulus verkondigde: gelooft in de Here Jezus Christus, joden en heidenen, en ge zult behouden worden.

De andere leraars: wil ge een goed christen zijn, dan moet ge ook nog de Joodse wetten onderhouden.

En daarom vonden deze leraars Paulus veel te licht, veel te gemakkelijk. Ze „misten“ wat bij Paulus.

Kijk, dát was daar aan de orde in de gemeenten van Galatië en het drijven van deze leraars vervulde de apostel met grote zorg. Want zij voerden de gemeenten van het enige fundament af: het Evangelie van Christus. Zij wilden de gemeenten weer in de **dienstbaarheid** voeren, zodat de christenen allerlei bepalingen gingen onderhouden, allerlei regelen die betrekking hebben op hun lichaam, op hun vlees: besnijdenis, spijswetten en „wat dies meer zij“.

Paulus zag het grote gevaar, dat de christenen hun eigen gerechtigheid gingen bewerken, door te voldoen aan allerlei **condities**.

Eerst dát en dan een goed christen.

En dan maar „werken werken“, „daden doen“ en „geboden naleven“.

Maar... hadden die leraars, die in de gemeenten van Galatië „opereerden“, dan niet gelijk?

„t Stònd toch in de wet? Besnijdenis, spijswetten, enz.? En de wet dat is toch Gods Woord? 't Stáát er toch?“

Ja, maar: pas op! Laat je niet òm praten!

Ja, het staat er, zegt Paulus.

Maar dat was **schaduwendienst**. En heel de dienst van schaduwen met z'n offers, wassingen en spijswetten heeft ons **veroordeeld** als **onreinen-in-ons-zelf**, opdat Israël zou uitzien naar de Christus, dat wij van Zijn verdienste moeten en mogen leven.

De wet is een opvoeder tot Christus.

Vroeger, onder het Horeb-verbond, was de kerk nog on-mondig, waren de Israëlieten nog on-mondige kinderen.

En wat verschilt een onmondig kind **practisch** van een slaaf?

Zó waren wij, Joden, onder het Horeb-verbond nog on-vrij, gebonden aan allerlei bepalingen.

Maar die termijn van minderjarigheid, van dienstbaarheid, is nu voorbij: God heeft ons Zijn Zoon gezonden, geboren onder de wet, teneinde ons vrij te kopen, voor ons het vrije zoonschap te verwerven. Het is nu de bedeling van de **meerderjarigheid** van de kerk, de tijd van **het vrije zoonschap!**

En dat ge zonen zijt, allen, gelijkelij, dat is sinds de uitstorting van de Heilige Geest en ook u hebt de Heilige Geest ontvangen, u bent begonnen met de Geest van God.

Dat ge zonen zijt, wéét ge, vrije zonen. God heeft de Geest van Zijn Zoon uitgezonden in onze harten, de Geest, Die luide roept: Abba, Vader. Hoort ge dat, vrije zonen?

Vader! Dat mag ù ook zeggen!

Als u die Vader moogt kennen in Christus, dan staat u in de **vrijheid**, dan moogt u zich niet weer laten binden.

Houdt uw ogen open, Galaten!

Laat u niet afvoeren naar de dienstbaarheid, of ge nu vroeger Joden of heidenen waart.

't Is Pinksteren geweest.

Ga niet een stap terug!

Bouw uw zaligheid niet op de stipte nakoming van allerlei bepalingen, houd het enige fundament van uw zaligheid voor ogen.

Gij zijt allen zonen. O, dat te mogen geloven! Wat een genade van God over ons!

Maar dat moet ook te merken zijn in het leven van de gelovigen, dat ze vrije kinderen van God zijn.

De Heilige Geest is uitgestort in onze harten.

Dat betekent niet, dat het vrije-zonen-zijn een „zaak van het hart“ is alleen.

Ons hart is 't centrum van ons leven en vanuit het hart zijn de „uitgangen des levens“.

En dan maakt de Heilige Geest van de gelovigen geen slaven, de Heilige Geest is niet de Geest van slavernij.

U moet hier weer denken aan die leraars, die in de gemeenten van Galatië gekomen waren en die leerden: dit moet er nog bij en dát moet u ook nog doen. Zij aanvaardden niet hartelijk Gods genade in Christus en vertrouwden niet op Christus' werk.

Ze ploeterden en zwoegden om de genade Gods te verwerven.

En zo komt de vraag, de angst, de slavernij.

Wets-religie brengt geen blijde zekerheid, maar zorg en angst: zou het nu wel genoeg zijn? Al maar meer en meer op zich nemen, altijd jagen en jachten.

Maar de Heilige Geest maakt ons zeker en blij. Ja, de Geest roept met kracht: Abba, Vader! Zo leert Hij ons roepen: Vader!

Wat is dat toch een vast vertrouwen en een klare overtuiging!

Geen angst, geen slaafse vrees, maar kinderlijke vreze.

Daarin komt nu ons zoonschap uit, dat wij door de Heilige Geest met kracht Vader! roepen. Met hartelijk vertrouwen.

't Komt niet hierin uit, dat we achter elkaar aan jagen; om toch óók maar meer te doen, dat de één naar de ander kijkt, en denkt: wat is die al vèr, dat moet ik ook doen, of dat we elkaar wantrouwend aankijken, of we wel méekomen.

Wie uit de wet leeft, als is het ook met de grootste en meest indrukwekkende op offeringen en inspanningen, die is en blijft onzeker, die is een slaaf, een loon-arbeider.

Daarin komt ons zoonschap niet uit.

Maar wie uit de Geest leeft, die vertrouwt hartelijk op de Vader. Want de Geest zegt het ons al maar weer vóór door het Woord en het sacrament: God is onze Vader door Christus geworden.

Dát is het kindschap Gods, dat we met kracht roepen: Vader.

O, ons zò te mogen gedragen, dag aan dag, in die blijdschap te mogen loven net als de kinderen Gods van alle eeuwen, maar wij nu „in de laatste dagen“ wel bijzonder als mondige kinderen!

En zó ook met elkaar om te gaan als kinderen van God, als gekochten door Christus, elkaar blij aanvaardend.

En zó ook echte vruchten des Geestes te mogen voortbrengen, veel vrucht, want daarin wordt de Vader verheerlijkt.

Maar de betekenis van dit vrije zoonschap is nóg heerlijker.

Want: „indien ge zoon zijt, dan zijt ge ook erfgenaam door God“.

Slaven erven niet. Maar zonen wèl.

Alle vrije zonen, christenen uit de Joden en christenen uit de heidenen, zijn erfgenamen. Zo mogen wij met elkaar omgaan, zo mogen wij elkaar blij begroeten: als ervende zonen.

Erven! Een erfenis verdient je niet, het valt je zo maar toe.

Een zoon ontvangt de heerlijkheid.

Door God staat er. Door Hem alléén.

Weg met alle judaïstisch geploeter en geslaaf!

Door God alleen om het eeuwig welbehagen.

Kinderen erven, wat hun vader hun nalaat.

Zo mogen wij erven, wat de eeuwige en levende Vader voor ons heeft „weggelegd“: hier richt de Here ons oog naar de eeuwige zaligheid en heerlijkheid, naar het eeuwige leven, de rijke erfenis, dat wij in het nieuwe Jeruzalem altijd bij de Vader mogen zijn.

Eeuwig met de Vader in heerlijkheid!

Dát is een ander Evangelie dan de Judaïsten wilden invoeren in de gemeenten van Galatië.

Dat is het **enige** Evangelie.

Waar we ook over verschillen mogen, daarover niet, of wij dit echte Evangelie geloven en bewaren.

Paulus was in veel dingen toegeeflijk en mild, maar als het enige Evangelie werd aangevallen, dan streed hij met vuur tegen zulk valse leraars: „indien iemand u een evangelie predikt, afwijkend van hetgeen gij ontvangen hebt, die zij vervloekt“, 1 : 9.

Pal staan? Ja! Voor dát Evangelie!

„Houd dus stand en laat u niet weer een slavenjuk opleggen“, 5 : 1.

Gedraagt u als vrije zonen.

Kerkelijk Leven

Nogmaals: ds W. H. de Boer

Het stukje, dat we schreven bij en over het heengaan van ds W. H. de Boer van Vlaardingen heeft de toorn van meerdere broeders gemaakt.

Een van hen, die een persschouw verzorgt, stelde in één revue naast hetgeen wij schreven een artikel van een ander, die Demas ten tonele voert, die 'de tegenwoordige wereld heeft liefgekregen' en die publiek bidt „God ontferme zich over deze deserteur”.

We geven toe; dat is krachtiger taal dan de onze.

Maar we brengen enige dingen in herinnering. De teneur van ons eerste artikeltje liep uit op: „Het is triest”. Dat is het toch? Als een vriend en broeder heengaat? De kerkeraad van Vlaardingen deed van dat heengaan aan de zusterkerken mededeling met droefheid. Die droefheid delen wij. Hoe graag hadden we gezien dat ds De Boer deze stap niet had gedaan!

We schreven voorts dat ds De Boer er in Vlaardingen „niet meer tegen op kon”. Er waren broeders, die het hem moeilijk maakten. Zó moeilijk, dat hij er ziek van werd. Men moet niet doen alsof er in Vlaardingen geen vuiltje aan de lucht was. Want dat was wel het geval. Daar weet bijvoorbeeld is C. Vonk, om maar één naam te noemen, van mee te praten. Het was ook mij reeds geruime tijd bekend. Over die moeilijkheden is ds De Boer gestruikeld. Dat is niet goed. Maar we mogen in dit verband wel eens denken aan het woord van Christus: Wee de wereld, omdat zij tot zonde aanleiding geeft! Weliswaar is het onvermijdelijk dat er aanleiding tot zonde gegeven wordt, maar wee de mens door wiens toedoen dit geschiedt! Matth. 18 : 7. Willibr. vert. En wij hebben geen behoefte zulk een gestruikelde broeder een trap na te geven.

We schreven voorts dat we geen oordeel uitspreken over de Vlaardingse gemeente. We hebben die zusterkerk niet aangeklaagd.

We vinden het alles bij elkaar triest.

Voor die gemeente.

En voor ds De Boer.

Hij koos uit zijn moeilijkheden een uitweg, die geen uitweg is.

Triest.

Dat blijft het.

„Uitkijken met woorden van gedroste predikanten”

Een collega schreef ons, dat we moesten uitkijken met woorden van gedroste predikanten.

Ik geef dat grif toe.

Mits duidelijk zij wat wij daarmee bedoelen.

Een dienaar des Woords, die besluit synodaal te worden en van zijn stap rekenschap geeft, is advocaat voor een kwade zaak. En voor een kwade zaak is 't moeilijk pleiten. In de loop van de tijd heb ik heel wat van dergelijke pleidooien gelezen. Ze misten alle klem op de consciëntie. Omdat er steeds aan ontbrak de klemmende, met beroep op de Schrift en de confessie geargumenteerde eis: zo wil het de HEERE. Niet slechts van mij, maar van ieder.

Daar lag en daar ligt ook de zwakheid van de brief van ds De Boer aan de Vlaardingse gemeente.

Indien ds De Boer waarlijk gestaan had in de overtuiging: God de HEERE gedooft het niet dat wij als vrijgemaakte kerken naast de synodale gemeenschap voortleven, dan had hij en zijn gemeente en ons allen moeten opwekken, met beroep op Gods Woord die zelfde weg te gaan.

Dat deed hij niet.

Dat was de zwakte van zijn brief.

Het was en bleef de stap van een man, die „er niet meer tegen op kon” en een uitweg zocht, die geen uitweg is.

In die zin wil ik „uitkijken met de woorden van gedroste predikanten”.

Maar dat geeft mij het recht te zeggen: Hij liegt.

We bedoelen dit: Ds De Boer schreef dat er via een comité voor winterlezingen tegenleiding werd gegeven. En dat zulks door de broeders van dat comité ook werd toegegeven. Nu wijst bedoelde collega op een kort verslag van de vergadering van de Vlaardingse kerkeraad, waarin staat:

„Ontvangen werd een brief van een broeder die vraagt of het de kerkeraad bekend was dat het 'Comité-lezingen' ten doel zou hebben tegen-

leiding te geven tegen het werk van Ds de Boer. Geantwoord zal worden dat de kerkeraad ontkent dat het 'Comité lezingen' tegenleiding beoogde, wat de kerkeraad uiteraard niet zou hebben getolereerd.”

Hier staat dus een verklaring van de kerkeraad tegenover die van ds De Boer.

Hier klopt iets niet.

We doen geen uitspraak.

Gelijk we dat in ons eerste artikel ook niet deden. We schreven: „In zijn brief aan de leden van Vlaardingen gemeente klaagt ds W. H. de Boer over de systematische tegenleiding, die door bepaalde broeders in Vlaardingen gegeven werd. Dat het inderdaad om tegenleiding ging hebben VOLGENS DEZE BRIEF de broeders zelf toegegeven”. En daarna schreven we niet meer over Vlaardingen, maar over dergelijke tegenleiding in het algemeen.

Als men nu eens wat geduldiger gelezen had!

G. Visee.

Achteraf

Achteraf blijkt dat ds De Boer, schrijvende over de 'tegenleiding' door bedoeld Comité, is afgegaan op een mededeling van een der broeders, waarvan de anderen zich hebben gedistantieerd.

Overigens blijft ons artikel van kracht.

Want ook afgedacht van Vlaardingen wordt er via dergelijke comité's tegenleiding gegeven.

En op de vraag, mij in een kerkbode gesteld, of ik zulk een tegenleiding slechts veroordeel, wanneer ze van één bepaalde kant komt, antwoord is dat zij, bedenkelijke groepsvorming in de gemeente in de hand werkende en van welke zijde ook komende, ALTIJD in strijd is met de gemeentelijkheid der gemeente.

G. Visee.

Wormser - de geschorste!

-III

een vreemd beroep

In de Afscheiden Kerken ontstonden al heel gauw na 1834 allerlei geschillen, wrijvingen, conflicten.

De oorzaak daarvan was voornamelijk gelegen in het optreden van de predikanten. In de nareformatische orthodoxie was het schriftuurlijke, reformatorische inzicht in de geloofsrealiteiten van verbond, doop, geloof, kerk in ernstige mate vertroebeld. Allerlei scholastieke onderscheidingen daaromtrent waren in omloop gekomen. En als gevolg daarvan ontstonden vele, meestal zinloze en onvruchtbare polemieken en evenzo allerlei richtingen en stromingen. Er kwamen verschillende soorten Voetianen, Coecejanen, volgelingen van Comrie, van Brakel enz., enz. Hoe is er gestreden over het in-Christus-geheiligd-zijn uit het doopsformulier en over de viering van de Zondag.

Deze twisten verflauwden in het laatst van de achttiende eeuw. Vooral ook ten gevolge van de nieuwe rationalistische geest die ook de kerk binnendrong. Toen evenwel de Afscheiding een feit was geworden herleefden ze met grote kracht. De jonge predikanten welke de leiders van deze reformatorische beweging werden — De Cock, de oudste was 34 jaar — waren op de universiteit allerminst onderwezen in de gereformeerde theologie. Ze moesten voor en na hun afscheiding, terwijl ze overladen waren met werk in de gemeenten en bovendien ook nog vervolgd werden, zelf hun weg daarin zoeken. En al naar gelang van hun lectuur, verdere leiding en — niet te vergeten — hun karakter gingen ze bepaalde typen van gereformeerd-zijn vertonen. Reeds daarin school een groot gevaar. Indien het schriftuurlijk inzicht in de katholiciteit van de kerk niet helder en krachtig is, leidt het ontstaan van dergelijke typen altijd tot het optreden van „richtingen” en sectarisme. En dat optreden van zulke typen wordt nog gevaarlijker als de vertegenwoordigers individualistische neigingen vertonen en tot elke prijs eigen opvatting, met uitsluiting van andere willen laten domineren.

Helaas openbaarde zich dit kwaad in de Afscheiden kerken op fatale wijze. Hoe fel zijn Scholte en De Cock, Scholte en Van Velzen, Van

De professorenbenoeming

Zoals we in Opbouw van de vorige week reeds vermeldde en onze lezers allen ongetwijfeld weten werd door de generale synode van Amersfoort tot opvolger van prof. Jager, om onderwijs te geven in de nieuwtestamentische vakken, benoemd ds. J. van Bruggen van Daarlerveen.

Met blijdschap en dankbaarheid begroeten we deze benoeming. Ds. Van Bruggen is een van de meest-begaafde oud-leerlingen van onze Hogeschool. Na cum laude geslaagd te zijn voor het candidaatsexamen, begon hij zijn doctorale studiën met als hoofdvak Nieuwe Testament onder leiding van prof. Jager. Toen deze ziek werd ging hij, mede op diens advies, zijn studie aan de Universiteit van Utrecht voortzetten bij prof. Van Unnik. Momenteel is hij reeds een heel eind gevorderd op de weg naar het doctorale examen.

Wat aan deze benoeming, speciaal in onze dagen, een bijzondere betekenis geeft is dat ze met zo grote eenparigheid is geschied. Unaniem gaven hoogleraren aan curatoren het advies ds. Van Bruggen, en hem alléén, ter benoeming aan de synode voor te dragen. Unaniem en con amore volgden dezen dit advies. Unaniem werd ds. Van Bruggen ten slotte door de synode benoemd.

In zijn nieuwe ambt wacht ds. Van Bruggen een zware taak. Er is op het terrein van de studie van het Nieuwe Testament enorm veel te doen. Vooral in verband met het juist daar zeer actieve nieuw-modernisme van onze dagen. Maar we hopen en bidden dat onze nieuwbenoemde hoogleraar zo door de tot hem gekomen roeping zal worden gegrepen dat hij die gewillig en met blijdschap zal aanvaarden.

En moge God hem dan een lang leven van vruchtbare wetenschappelijke arbeid schenken tot opbouw van de kerk en ter bevordering van de komst van zijn eeuwig Rijk.

C. V.

Velzen en Brummelkamp — zwagers! — niet tegen elkaar opgebotst! Er ontstond twist over de doop, over de kerk, over het geloof, over het ambtsgewaad, over de ordening van predikanten enz., enz. En van deze twisten werden de gemeenten de dupe. Vooral als in één enkele gemeente meer dan één predikant invloed uitoefende en aanhang kreeg en de broeders ten gevolge daarvan tegenover elkaar kwamen te staan.

Dit laatste was het geval in Amsterdam.

En daarvan werd Wormser het slachtoffer.

De Afscheiden Kerk van Amsterdam werd door ds Scholte „gestigt”.

Onder zijn leiding waren daar op 14 oktober 1835 de ambtsdragers gekozen en deze werden op de 19de daarop volgende ook door hem in het ambt bevestigd.

Er bestond daarom van de aanvang af een nauwe relatie tussen de gemeente van de hoofdstad en de afscheiden dominee van Utrecht. En deze werd door het vele werk dat Scholte in Amsterdam verrichtte in de daarop volgende maanden steeds inniger.

Amsterdam werd evenwel dikwijls ook door andere afscheiden predikanten bezocht. Wanneer deze daar waren preekten ze, woonden kerkeraadvergaderingen bij en deden daarbij vaak ook allerlei ander werk in de gemeente.

Deze kwam daardoor als van zelf steeds onder de invloed van de predikant die haar het laatst had bezocht. En daardoor ontstond — want zoals gezegd hadden deze predikanten allen een bijzondere „ligging” — een zekere „onvastheid en tegenstrijdigheid” in haar denken en handelen, die voor de eenheid en de rustige ontwikkeling en bloei der gemeente nadelig was.

De moeilijkheden welke daardoor speciaal voor ds Scholte ontstonden brachten hem ertoe aan de „provinciale vergadering” van Noord-Holland van 9 sept. 1837 het verzoek te doen het besluit te nemen voortaan alléén van zijn diensten, of van die van een ander gebruik te maken; dus in ieder geval steeds van één zelfde „leeraar”, „daar het moeilijk en voor de dienst der gemeente nadeelig was, dat zulks geschiedde door verschillende leeraren, die met deze loop der zaken niet bekend waren.”

Met op twee na algemene stemmen sprak de

vergadering uit, dat ze gebruik wilde blijven maken van de diensten van ds Scholte. De kerkeraad van Amsterdam was ook op deze vergadering vertegenwoordigd. En op deze wijze werd de band welke tussen de Amsterdamse kerk en ds Scholte reeds van haar stichting af bestond nog nauwer aangehaald.¹⁾

Ondanks deze relatie met ds Scholte bleef de Amsterdamse gemeente evenwel vacant. En daarom deed ze haar best een eigen dominee te krijgen. Successief werden beroepen ds Scholte, ds Van Velzen, ds Van Raalte die evenwel allen bedankten.

In het begin van 1838 werd een beroep uitgebracht op ds Brummelkamp. Deze schreef dat hij het beroep naar de hoofdstad wel wilde aanvaarden, maar alleen onder deze voorwaarde, dat hij tegelijk predikant van Gelderland — wonend te Hattem — zou blijven. De kerkeraad van Amsterdam wenste evenwel een predikant die zich geheel aan de steeds groeiende kerk daar zou geven. En daarop bedankte ds Brummelkamp.

In verband met de verdere historie van de Amsterdamse troebelen is het van belang deze gang van zaken met het beroep van ds Brummelkamp even te vermelden.

De derde oktober van hetzelfde jaar, 1838, ging de gemeente van Amsterdam weer over tot het beroepen van een predikant. In een ledenvergadering werd met het oog daarop een verkiezing gehouden. Honderd acht stemmen werden in een vrije stemming op zeven predikanten uitgebracht. Ds Scholte ontving de meeste, namelijk 27. En daarom werd hem de beroepsbrief toegezonden. Maar omdat Scholte er niet zeker van was dat de meerderheid hem begeerde en hij mede daarom er niet zeker van was wettig geroepen te zijn, bedankte hij.

Enkele weken later, op 28 november daaropvolgende ging de kerk van Amsterdam opnieuw tot het beroepen van een predikant over. Aan de gemeente werd toen meegedeeld dat als bij de eerste stemming geen enkele predikant meer dan de helft der stemmen op zich verenigd zou hebben er een herstemming zou plaats vinden tussen die twee kandidaten voor het beroep welke de meeste stemmen op zich hadden verenigd. Inderdaad kwam het toen tot zulk een herstemming. En wel tussen ds Scholte en ds Van Velzen. De eerste kreeg 33 stemmen, de tweede 35. En dus werd ds Van Velzen gekozen verklaard en beroepen.

Op de 7de december schreef deze aan de kerkeraad dat hij het beroep had ontvangen en dat hem dat zeer drukte. „Ontstaat dit — zo vroeg hij, „uit een gezigt van de groote moeilijkheden, die mij toeschijnen aan de vervulling van het leraarsambt in de gemeente te Amsterdam verbonden te zijn, of wel uit het gevoel van de smart welke mij eene scheiding van de gemeenten in deze provincie zoude veroorzaken?“²⁾

Door zo te schrijven — ik wijs daar met het oog op het vervolg van deze historie op — gaf Van Velzen duidelijk te kennen dat hij toen goed beseftte, dat het aannemen van het beroep naar Amsterdam betekende een afscheid nemen van de kerken in Friesland welke hij tot op dat ogenblik had gediend. Bovendien was hem, zowel uit vroeger tussen hem en de Amsterdamse kerkeraad gevoerde gesprekken, als door de gang van zaken bij het beroep van Brummelkamp reeds overduidelijk geworden, dat de kerkeraad van Amsterdam een predikant begeerde die zich geheel aan die gemeente zou geven. Van Velzen was hiervan dus volledig op de hoogte en deze brief maakte duidelijk dat hij toen hij deze schreef ter dege beseftte — wat trouwens zonder meer reeds duidelijk was —, dat aanneming van het beroep naar Amsterdam het afscheid van Friesland betekende.

Na verloop van enkele weken kwam de brief waarin Van Velzen zijn beslissing ten aanzien van het op hem uitgebrachte beroep meedeelde. Op de kerkeraadvergadering van 28 januari was hij ter tafel. De inhoud ervan wekte de verbazing van alle broeders. Van Velzen verklaarde daarin namelijk dat hij het beroep naar Amsterdam aannam. En dat hij nu voortaan zowel de kerken van Friesland als die van Amsterdam zou dienen! Zonder enig overleg met de kerkeraad van Amsterdam had Van Velzen deze beslissing genomen. Zonder meer, zo verklaarde Wormser, werd door Van Velzen de kerk van Amsterdam bij die van Friesland ingelijfd.

Deze brief was, zoals te begrijpen is, een pijnlijke verrassing voor de Amsterdamse kerkeraad!

Sommige kerkeraadsliden waren over deze manier van doen zeer ontevreden. Anderen meenden dat Van Velzen niet ronduit wilde schrijven dat hij naar Amsterdam ging om de Friezen niet te ergeren, maar dat hij van plan was zich langzamerhand van de Friese kerken los te maken. Het slot van de discussies was dat men besloot Van Velzen te schrijven dat men op hem geen beroep had uitgebracht dat met zijn wijze van aanneming overeenkwam. Maar dat, indien Van Velzen's bedoeling een andere was dan de kerkeraad uit de aannemingsbrief had begrepen, hij daaromtrent opheldering verzocht.

De 8ste februari daaropvolgende kwam Van Velzens antwoord.

Op de vragen welke de kerkeraad hem had gesteld gaf Van Velzen geen duidelijk antwoord. Ook sprak hij niet over de suggestie van de kerkeraad om over deze zaak zó te handelen dat de kerkeraad geheel vrij zou blijven in zijn oordeel over deze zaak. Van Velzen verklaarde alleen, dat hij Friesland niet kon loslaten, aangezien hij daar de enige predikant was. En voorts schreef hij kort, duidelijk en brutaal: „ik heb het beroep aangenomen en zal Amsterdam en Friesland te zamen bedienen.“³⁾

Toen deze brief de kerkeraad bereikte leefde daarin nog unaniem de overtuiging dat Van Velzen het op hem uitgebrachte beroep moest aannemen zoals het door hem was ontvangen, of anders moest bedanken. Van Velzen zou evenwel spoedig in de stad komen en dan kon men deze vervelende kwestie mondeling met hem behandelen. Op een gemeentevergadering welke een paar dagen later gehouden werd, deelde de kerkeraad aan de gemeente mee hoe de stand van zaken ten aanzien van het beroep was en toonde hij aan dat de aanneming daarvan door ds Van Velzen niet overeenkwam met het op hem uitgebrachte beroep. En dat de kerkeraad met Van Velzen bij zijn komst in de stad zou handelen om hem ertoe te brengen het beroep behoorlijk te doen aannemen.

Enkele dagen later, op de 15de februari was Van Velzen in de vergadering van de kerkeraad.

Hij verklaarde daar opnieuw dat hij zich niet van Friesland kon losmaken. Maar, zo voegde hij daaraan toe: dat was bij het uitbrengen van het beroep door de Amsterdamse kerkeraad ook niet verlangd! Als bewijs voor deze bewering hield hij de beroepsbrief omhoog! Voorts verzekerde hij dat hij de bedoeling van de kerkeraad, namelijk dat hij alléén predikant van Amsterdam en niet tegelijk van Friesland zou zijn niet had gekend. En dat, indien hij die bedoeling vroeger wel had gekend, hij dat beroep niet had kunnen aannemen. Maar nu had hij het aangenomen. En nu kon niemand en niets, behalve de gemeente in haar geheel, dat ongedaan maken. De kerkeraad zo betuigde Van Velzen ernstig, mocht in de zaken van de kerk niet lichtvaardig handelen!

Na deze brutale en ongepaste opmerking maakte de kerkeraad er Van Velzen attent op, dat hij, toen hij een jaar geleden naar Amsterdam was beroepen in zijn bedankbrief had geschreven: „Nogtans heb ik geen inwendige roeping, of uitwendige teekenen bespeurd, waaruit ik met genoegzame zekerheid kan besluiten, dat ik deze gemeente verlaten, en tot u komen mag. Ik kan daarom aan de beroeping der gemeente niet voldoen en moet daarvan afzien.“ En verder: „Hoe zou ik dan deze bediening bij u kunnen aanvaarden, en de gemeente alhier, waar ik geloof, vroeger van den Heere geroepen te zijn, te kunnen verlaten, zonder volle verzekerdheid, dat de Heere mij tot u roept en zendt!“⁴⁾

Toen Van Velzen dit alles schreef was hem blijkbaar wél duidelijk wat de bedoeling was van het beroep naar Amsterdam. Namelijk: het afscheid nemen van de gemeenten welke hij tevoren had gediend. Ook uit de gang van zaken bij het beroep van Brummelkamp, waarvan Van Velzen uiteraard op de hoogte was, was zeer duidelijk gebleken wat de kerk van Amsterdam bij het beroepen van een predikant begeerde. Namelijk een dominee die geheel en alleen aan de kerk dáár verbonden zou zijn. Terwijl Van Velzen dat blijkens zijn eigen brief van 7 december zelf ook nog heel goed had beseft.

Van Velzen reageerde op deze betogen van de kerkeraad door sofistich op te merken, dat hij wel de „bedoeling“ van de kerkeraad had gekend maar niet diens „mening“! Onder deze bedoeling verstond hij „het verlangen om een leraar te hebben“. De mening was „het verlangen om die plaatselijk te bezitten“.

Het einde van de besprekingen was dat zeven kerkeraadsliden in de manier waarop Van Vel-

TE BERDE

Wij zijn geen theoloog en verbeelden ons ook niet het te zijn, maar één ding is ons toch duidelijk geworden en dat is, dat die „nieuwlichters“ van theologen uit Engeland, Amerika, enz. de mens-van-vandaag willen aanspreken. Wij menen dat ze in hun boodschap dwalen maar niet in hun klanten. Het gaat God inderdaad om de mens, Hij zoekt contact met de mens, Hij openbaart Zich aan hem door middel van de taal, van duidelijk verstaanbare taal, zodat Parten, Meden en Elamieten, Joden en Jodengenoten, Cretenzen en Arabieren, jazelfs Nederlanders, Papoea's en Eskimo's Zijn Woorden kunnen verstaan. Het is droevig maar waar, dat de kerk het er in dit opzicht lelijk bij heeft laten zitten. Rome ging voorop met zijn kerklatijn dat voor de meeste mensen onbegrijpelijk was. Ook in dit opzicht heeft Luther hervormend gewerkt. Hij wist dat hij zijn Duitsers in hun eigen omgangstaal moest aanspreken en meermalen stroopte hij de markten af om de gewone huis-, tuin-, keuken- en markttaal te leren — aanbevolen aan de H.H. predikanten van het jaar 1966 en volgende — opdat hij de mensen op de méést duidelijke verstaanbare wijze het Evangelie van God kon brengen.

Wij leven momenteel in een tijd waarin we haast elke dag geplaatst worden voor nieuwe problemen en voor nieuwe technieken. Eén en ander vraagt specialisten; en psychologen, pedagogen en didactici zweten om de (nieuwe) leerstof toch maar duidelijk en overzichtelijk te maken voor de leerlingen, opdat dezen leren hoe ze tegenover die nieuwe problemen moeten staan of die nieuwere machines moeten bedienen. Op de scholen treft men zo goed als geen oude boeken meer aan en dat niet alleen omdat deze verouderd zijn, maar ook omdat ze niet duidelijk genoeg zijn en de kinderen te weinig aanspreken. In de kranten van vandaag is het grootste verwijt aan de KVP — terecht of ten onrechte — dat ze niet duidelijk genoeg waren. Kortom deze tijd roept om duidelijkheid en poogt deze ook op allerlei manieren te geven.

Er is echter één gebied, één terrein waaraan deze dynamische tijd schijnt voorbij te gaan zonder een rimpeling in het water te verwekken en dat is de kerk, dat wil hier zeggen: de vrijgemaakt gereformeerde kerk. Kerkeraden, classes en synodes dringen er op aan om vooral toe te zien op de trouw aan de Drie Formulieren van Enigheid en het ondertekeningsformulier voor ambtsdragers, maar dringende verzoeken om toch alsjeblijft deze Formulieren en die vele andere, geschreven in een taal van rondom 1600 (zestien honderd!) in verstaanbaar Nederlands van 1966 te vertalen, blijven zo goed als achterwege. Men kan vandaag steen en been klagen over die lieve jeugd die zo moeilijk naar catechisatie te krijgen is, maar wat wil men? Een Nederlands spreekwoord zegt: wat de boer niet kent dat... eet hij niet. En dat niet kennen en verstaan geldt niet alleen de jeugd. Is dat alles? Nee! De formuliergebeden steken in lengte en breedsprakerigheid benauwend af bij het veel oudere, maar nog steeds actuele gebed dat Christus ons geleerd heeft. Bij dit alles past de K.O. met zijn praeparatoir, examinatie, approbitie, stipulatiën, particuliere heerlijkheden, gasthuizen, admitteren, enz. Is het met de uitgesproken prediking beter? Ja, gelukkig wel, onze predikanten gebruiken niet de taal van omstreeks 1600, maar of er veel predikanten zweten gelijk Luther deed om toch maar in eigentijdse taal het Evangelie te brengen, betwijfelen wij.

Dat er zelden of nooit één woord tot de jeugd gezegd wordt — voor spek en bonen er bij zitten noemen ze dat, maar dat is geen kanselstijl — laten we nu buiten beschouwing, maar bekend is, althans behoort te zijn dat zij zich behoudens een gunstige uitzondering nooit voelt aangesproken. De spraak van het gereformeerde kerklatijn is uiteraard de jongeren nog niet zo vertrouwd als de ouderen, maar zij worden meer dan de ouderen-in-hun-tijd voor allerlei zaken geplaatst, waarmee ze op een uitermate duidelijke, psychologisch gewogen wijze in kennis worden gebracht. De „wereld“ weet perfect, hoe ze de jeugd moet aanspreken en daar is geen woord Latijn bij.

Als de kerk haar jeugd van 1966 verliest en dat verhoede God, dan heeft hij ons inziens dat voor een belangrijk deel te danken aan het feit dat ze de taak niet heeft verstaan om het Evangelie in de taal en in de tijd van 1966 te brengen.

G.

Westerhuis.

zen het beroep naar Amsterdam had aangenomen berustten. Vier evenwel protesteerden tegen deze gang van zaken. De meerderheid besloot voorts op voorstel van Van Velzen de gehele zaak door de gemeente te laten beslissen.

Deze gemeentevergadering werd op 19 februari gehouden.

De zondag daaraan voorafgaande, Van Velzen preekte op die dag in Amsterdam, maakte deze geheel uit eigen initiatief en zonder meer bekend dat hij het beroep naar Amsterdam had aangenomen!

In de op de dinsdag daarna belegde gemeentevergadering betoogde een deel der broeders dat Van Velzen het beroep zoals dat tot hem was gekomen niet had aangenomen. De situatie was naar het oordeel van deze broeders zo, dat Van Velzen naar eigen willekeur een beroep had gevormd zoals hij dat verlangde. En dan zulk een beroep waarvan hij wist dat de kerkeraad dat niet begeerde. Dit eigengemaakte beroep was nu door hem aangenomen! Bij gevolg drong Van Velzen zich op onwettige wijze in de kerk van Amsterdam in.

Van de zijde der meerderheid werd daartegenover gewezen op de nood der kerk. En voorts dat Van Velzen de bedoeling van de kerkeraad niet had gekend. Bovendien achtte men dit alles een bijzondere bestiering des Heren welke er tenslotte toch toe leidde dat Amsterdam een leraar kreeg!

Het resultaat van de besprekingen was, dat acht en zestig leden genoeg namen met de wijze waarop Van Velzen het beroep had aangenomen. Elf broeders bleven zich daartegen verklaren.

Zo had Van Velzen dan het beroep aangenomen en was deze aanneming door de gemeente geaccepteerd.

Maar het onoprechte optreden van Van Velzen zou een bron van nameloze ellende worden!

C. V.

¹⁾ De Reformatie, VIII, 132.

²⁾ Idem, 138.

³⁾ Idem, 139.

⁴⁾ Idem, 183.

Vrouwen van de daad (I)

Uit de praktijk van de „ontwikkelingshulp”

Wij horen tegenwoordig veel over de „ontwikkelingshulp”, verleend aan „onderontwikkelde” gebieden. Er wordt soms ietwat smalend over gesproken. En het heeft er ook wel eens de schijn van dat ten gevolge van allerlei oorzaken, hier en in 't ontwikkelingsland, deze hulp veel geld verslindt maar tegelijk weinig effect sorteert. Het is evenwel ook een feit dat er jonge mensen zijn, die, zéker niet om er in materiëel opzicht beter van te worden, zich met grote toewijding geven aan de miljoenen die in onvoorstelbare ellende leven.

Dezer dagen kreeg ik een relaas onder ogen van een verpleegster die met een paar collega's werkzaam is in de ontwikkelingshulp welke vanuit Nederland aan India wordt verleend. Ik wil uit wat ik daarin las het een en ander meedelen. Voor 't grootste deel met de eigen woorden van deze „werkster”.

De Nederlandse meisjes over wie het gaat zijn, na een lange tijd in een grote stad in het gloeiend hete midden-India gewerkt te hebben, een tijd werkzaam geweest in de Kangra vallei in Noord-India aan de voet van de Himalaya. Na een lange reis in overvolle snikhete treinen kwamen ze in een stad vanwaar ze per bus naar de plaats van bestemming zouden gaan. In het verslag leest men dan het volgende:

Vanaf P., een echte griebusstad, belandden we in een van de vele bussen die door de Kangra-valley touren. Onze medereizigers bleken Tibetaanse wegwerkers te zijn, die naar de stank te oordelen in vele dagen geen water gezien hadden. Enkelen onzer bonden in de broeihitte prophylactisch het hoofddoekje om tegen kruipend en vliegend ongedierte. Boven het denderend geluid van de motor, die ons aan een grasroller deed denken, konden we genieten van rochel-, spuw- en krabgeluiden.

Een goede buschauffeur weet wat de inwendige mens toekomt. Iedere anderhalf uur werd er gestopt, hetzij bij een waterleiding die uit een rots prikt, hetzij bij een gehucht waar een „tea-stall” is. Zo'n etablissement is een schilderachtige bedoening, hoewel menige rechtgeaarde Nederlander, vanwege jarenlang ingepompte cleanliness-ideeën daarvoor met afgrijzen voor op de vlucht zou slaan. Maar aangezien de keuze slechts zeer beperkt is langs de Indiase wegen, snel je met de overige busbewoners mee om het vochtgehalte van je lichaam op peil te houden. De groezelige theebaas zit daar onder zijn golfplaten afdakje en tussen zijn kleimuurtjes gehurkt op zijn kleikachel met enige stookgaten en achter een zwartgeblakerd keteltje, een pan melk en een suikerbus. Om hem heen liggen de „sweets”, ronde en vierkante suikerhopen, een zeer begerenswaardig aantrekkingspunt voor vliegen en dus een bron voor fikse ingewandstoornissen. De glazen zien er niet bepaald kristalhelder uit. Geen wonder, want water is schaars en van onderdamping in een groezelpannetje met bruinrijs vocht kun je geen oogverblindende schittering verwachten. Je vertelt jezelf dat de thee en de rijkelijke dosis melk en suiker daaraan toegevoegd gekookt is. Dus je

drinkt en denkt niet verder, totdat de volgende dag....

De feilloos rijdende buschauffeur voerde ons langs steeds hogere haarspeldbochten en met pijnbomen begroeide heuvels totdat we plots de witbesneeuwde Himalaya-toppen voor ons zagen oprijzen.

Zo kwamen deze verpleegster met haar collega's in de Kangra-vallei. Ze schreef daarover het volgende:

De Kangra-Valley is gelegen tussen de wildstromende Beas en Ravi rivieren. Ze is nu nog een district van Punjab maar zal in oct. overgaan naar Himachal Pradesh. De bevolking van Kangra — 1.400.000 — is bekend als Dogra's en spreekt het Kangri- of Dogri-dialect. Verder wordt hier Punjabi en Hindi gesproken. De semi-nomaden, de Gaddis, leven in de bergen. Bron van hun inkomen is veeteelt. Door hun kleding eet- en leef-gewoonten verschillen ze opmerkelijk van de gemiddelde Kangraanees. Vele Gaddi-vrouwen zijn bijzonder „schoon van aangezicht”. Ze dragen lange, zeer wijde veelkleurige rokken en vaak zeer fraaie sieraden. Opmerkelijk zijn de 7 à 8 zilveren ringen door de oorschelp en een fraai bewerkt gouden plaatje door het neustussenschot gestoken. Je vraagt je wel af wat zo'n bungelend neusgeval teweegbrengt bij een fikse verkoudheid.

De gemiddelde regenval bedraagt hier 2500 m.m. per jaar. Ze neemt alle grondstoffen mee. Landbouw-bedrijven betekent hier hard werk. Vrouwen werken mee. De gewassen die verbouwd worden zijn rijst en diverse graansoorten. Het valt op dat in de Kangra-vallei een overschot is aan vrouwen. De reden daarvan ligt daarin dat de bodem te arm is om de bevolking van het nodige te voorzien. Mannen tussen de 15 en 50 jaar trekken weg uit de vallei om dienst te nemen in het Indiase leger of om als „servants” te werken in het noorden van India.

Het gouvernement heeft, zo wordt gezegd, in deze „backward area” vele activiteiten ontplooid in de vorm van bosbouw, „Jersey-cattle-breedings”, wegebouw (er loopt zegge en schrijve één asfaltweg door de Kangra-valley!) thee-industrie en research. Enig zichtbaar resultaat van deze gouvernementele activiteiten op de bevolking kan niet geconstateerd worden. De reden daarvan mag gezocht worden in haar fatalistische levensbeschouwing, het vertrouwen op goden die nooit in staat zijn gebleken haar te redden van armoede en ziekte. De mensen zien er ondervoed uit. Vele Kangra-jongeren die dienst willen nemen in het leger worden afgekeurd vanwege ondergewicht en te kleine borstomvang. Lepra wordt hier veel gevonden en de drie lepra-hospitalen zijn dan ook overbevolkt. Verder zijn pokken, t.b.c., cholera en vele vormen van dysenterie de meest voorkomende ziekten.

Merkwaardig is dat de mensen niet al te zeer gebukt gaan onder de tekenen die een onderontwikkelde economie en de lage levensstandaard met zich meebrengen. Men klaagt niet en schijnt de armoede als iets heel natuurlijks te aanvaarden. Hun dansen zijn natuurlijk en

drukken levensvreugde uit en liefde voor de schoonheid om hen heen.

Bijzonder interessant is wat onze correspondent vertelt over het werk dat zij en haar collega's in Kangra verrichten. Ze zijn ondergebracht in een gebouwencomplex waarin ook een aantal Amerikaanse jongemannen wonen die werkzaam zijn op het gebied van landbouw, onderwijs enz. Dit centrum is gebouwd aan de voet van een heuvel met uitzicht op witte sneeuwpieken.

Enige malen per dag, zo schrijft zij, rolt een „speelgoed”-treintje met een constante vaart van 10 KM per uur aan ons oog voorbij. Twee van ons hebben over de afstand van P. naar N. — 90 KM — 12 uur voortgehobbeld. Ons onderkomen was een houten bungalow waar enige dubbeldekse bedden en Indiase tsaarpai's (gevlachten mat op vier poten) ons juist genoeg ruimte verschaften om in en uit bed te stappen. Het gebrek aan kasten deed het geheel lijken op een uitdragerij op het Waterlooplein in Amsterdam. Door de houten constructie bleek de temperatuur binnen straatjes verwekkend te zijn, zodat de naar buiten gesleepte bedtoestellen vele Kangraanezen in stomme gapende aandacht deed stilstaan voor zoveel onverwacht vertoon.

Aan belangstelling heeft het ons trouwens nooit ontbroken. Niet zelden gebeurde het dat we op straat werden aangehouden, waarbij steeds werd het geijkte repertoire werd afgewerkt. „From which country are you? Where are you living? Where are you working? How much do you earn?” Holland bleek in vele Indiase hoofden een lege ruimte met vraagtekens op te roepen. Anderen blij te weten wat er in ons land te koop was, getuigden hiervan door „mills, flowers, wooden shoes” te associëren. Brussel of Kopenhagen was dan wel de hoofdstad. Maar ach, „kahi baat nahi”: wat geeft dat?

Zo'n gesprek heeft altijd een bepaald doel. Het zou ongebruikelijk zijn als het niet resulteerde in een verzoek om een of ander. Op het ogenblik zijn transistors „in”. Men gaat ervan uit dat je als buitenlander de beschikking hebt over een flinke bankrekening in dollars waar je een ongelimiteerd aantal radiotoestellen of camera's van kunt kopen. Een transistor is het statussymbool voor de „betergesitueerde Indiër”. En men houdt deze rust verstoorder beslist niet tussen vier muren. Men moet zien en horen en doen afgrijzen.

Al gauw bleek de omgeving zich op de hoogte gesteld te hebben van onze komst. Een ietwat ongewone situatie werd het wel bevonden te oordelen naar de opmerkingen van de bezoekers. Menigeen verkeerde in de veronderstelling dat de Amerikanen plotsklaps getrouwd waren! Toen deze hersenkronkel weer was recht getrokken kon men van de gezichten hele boekdelen aflezen over veel vermoede zedeloosheid. Aan de andere kant: wij zijn videeschi ke loog (buitenlanders). En daar kun je alles van verwachten.

De aanwezigheid van verpleegsters maakte dat veel E.B.H.O. gevallen naar onze „bungalow” snelden. De door de bevolking toegepaste therapie deed je soms met open mond staan. Vreemdsoortige koekjes op vieze wonden, gemaakt van bladeren, as en dierlijke uitwerpselen waren niet zeldzaam.

Een speciaal hoofdstuk in dit verhaal vormt de voeding. In het „centrum” waar wij verblijven houden zijn twee „cooks” werkzaam, Salegram, de vrolijke luie, en Gyant Singh, het nerveuze, maaglijder-moppertype, met een goed hart op de achtergrond. Beide figuren hebben een fraaie staat van dienst: Bombay, Delhi- Connaught Circle, Missionschools en legerkok.

De eentonigheid van hun legendarisch geworden „yellow meals”, bestaande uit een aaneenschakeling van rijst, dal — een vetgesudderde groente — deed ons geel en groen voor de ogen zien en waarschijnlijk een leger andere anti-yellow-meal figuren. De waterleiding deed om ongekende redenen — en ook gekende, zoals de boer die een flink stuk hout in de pijp had gestopt om het water voor zijn rijstakkertjes te gebruiken — verstek gaan. Het water uit het voorbijvlietende „Centre”-stroompje was het enige redmiddel om onze dorst te lessen. Nu pleegt de gemiddelde Indiër no. 100 bij de rivier te zoeken, zodat water koken een eerste vereiste is. Met de hand op het hart werd ons door het edele tweetal verzekerd dat het vocht 10 minuten gekookt werd. Toen voor ons allen de steeds wederkerende diarrhee te machtig werd en een „stoolexamination” in het Missiehospitaal (meest

betrouwbaar!) wel op zijn plaats leek, bleek een ieder van ons wel een naargeestig rondkrupend bacterietje in de ingewanden te herbergen. Eén collega en ik mochten zich verheugen in een amoebedysenterie, in elk geval een verklaring voor het lamme gevoel waar we al enkele weken tegenaan liepen te boksen. De

nodige medicijnen werden door ieder met aandacht geslikt.

Om er de moed in te houden hebben we het „Halleluja-Koor” misbruikt. Bij de aanblik van rauwe tomaten en komkommers klonk het in koort: „Halleluja, dysenteria, halleluja palegina (medicijn) halleluja...”

Alles bedekt, alles gelooft, alles hoopt, alles verdraagt de liefde

Zó staat het precies in het Grieks. En zo moeten we het ook maar lezen in het Nederlands. Met dat „alles” voorop. Vier keer schrijft Paulus het op: alles, alles, alles, alles!

We zijn geneigd te vragen: Alles? Moeten christenen alles bedekken? Bijv. een begane moord niet aangeven? En alles maar geloven of vertrouwen?

Maar dan hebben bedriegers en leugenaars vrij spel. En altijd maar hopen?

Zijn er dan geen wanhopige gevallen? En alles maar verdragen? Ook het grofste onrecht? M'n lieve mensen, waar blijven we dan?

Als we deze opmerkingen tegen Paulus zouden hebben gemaakt dan zou de apostel dunkt mij gezegd hebben: „Stil maar, dat weet ik ook wel. Maar u begrijpt me toch wel? Van nature verdraagt een mens niets en hoopt hij van anderen niets en vertrouwt hij niets en bedekt hij niets. En daartegen in roep ik nu de christenen toe: Alles bedekt de liefde, alles gelooft ze, alles hoopt ze, alles verdraagt ze. Een goede verstander heeft dit wel door. Jaag er maar naar om dat te bereiken”.

Zo spreken wij toch ook wel. Als we een knappe leermeester hebben dan zeggen we: „Die man, hij weet alles”. En zo zegt een kind van z'n vader: „Die kan alles”. We moeten aan dat „alles” maar niet knabbelen. Laten we maar niet vragen met hoe weinig we toe kunnen met het liefhebben, maar laten we liever vragen hoe ver we er mee moeten gaan. Achter het beknibbelen van dat „alles” ligt misschien wel de verborgen neiging om ons aan de eis der liefde te onttrekken. Als Christus door het geloof in onze harten woont geldt voor ons Efeze 3 : 17: „Geworteld en gegrond in de liefde, zult gij dan, samen met alle heiligen, in staat zijn te vatten hoe groot de breedte en lengte en hoogte en diepte is, en te kennen de liefde van Christus, die de kennis te boven gaat, opdat gij vervuld wordt tot alle volheid Gods”.

Zij bedekt alle dingen. Er is voor God geen zonde zo groot, dat Hij ze niet wil bedekken. Waarom? Omdat Hij Liefde is. En als wij navolgers Gods zijn dan willen wij Hem daarin ook volgen.

De mensen zijn er op uit om zonden van anderen te openbaren. En wij zijn van nature niet beter. De kranten staan vol van schandalen. Hoe komt dat eigenlijk? Omdat het publiek dat graag leest. Jammer dat de rechter in sommige zaken de deuren sluit. Wat zou in een rechtzaak „achter gesloten deuren” een copy zitten! Wat zouden de mensen smullen. Er zit een duivelse neiging in de mens om de ongerechtigheden van anderen aan de kaak te stellen. Dat blijkt niet alleen uit de kranten. Maar ook uit de buurpraatjes en de verhalen op visites: Heb je het al gehoord? Had je dát nu wel van hem of haar gedacht? En als de verhalen rondgaan worden de zonden niet kleiner!

Van de verloren zoon vertelt de Here Jezus niet, dat hij z'n geld en goed met hoeren heeft doorgebracht. Maar de brave oudste zoon weet het z'n Vader wel zo te vertellen. De Vader echter weidt niet uit over het liederlijke verleden. Hij is maar zo blij, dat de zoon weer thuis is.

Met eigen zonden lopen we niet te koop. Ook niet met de gebreken en zwakheden van wie ons lief zijn. Waarom dan wel soms met die van anderen? Toen eens een journalist een schandaaltje in de krant had gezet vroeg ik hem, waarom dit toch moest? Hij zei: „Dat werkt preventief. Het weerhoudt anderen om in die zonde te vallen”. Ik keek hem aan en vroeg: „Daarom werkelijk”? Toen erkende hij, dat ook aan de concurrenten gedacht moest worden. Als

hij het niet deed waren anderen hem misschien voor!

Laten wij de kranten hierin maar niet volgen. Maar ons houden aan 1 Petrus 4 : 8: „Hebt bovenal bestendige liefde jegens elkander, want de liefde bedekt tal van zonden”.

De liefde gelooft alle dingen. Misschien mogen we ook wel vertalen: Zij vertrouwt alles. Zij gaat niet van wantrouwen uit, maar van vertrouwen.

Natuurlijk weet Paulus ook wel, dat alle mensen leugenachtig zijn. En geneigd tot alle kwaad, ook tot bedrog. En het zou dwaas zijn om krankzinnigen niet achter veilige afsluiting te zetten en psychopathen maar hun gang te laten gaan. Met het vertrouwen: Zij zullen wel geen kwaad doen. Paulus wekt niet op tot een lichtgelovigheid die rampzalig is.

De liefde is niet blind. Maar ze gaat niet van wantrouwen, doch van vertrouwen uit. Dat doen wij van nature niet. Een bekend gezegde luidt: „Ik zeg maar, wees vertrouwd, maar vertrouw zelf niemand”. Waarbij ik moet denken aan een ander spreekwoord: „Zoals de waard is vertrouwt hij z'n gasten”.

De Here Jezus heeft veel liefgehad en daarom veel vertrouwd. Aan anderen ook veel toevertrouwd. Hoe zou Hij anders aan Petrus het apostelschap hebben toevertrouwd? En aan Paulus, een man met zulk een verleden? Als de Heiland van wantrouwen was uitgegaan had Hij dan tot de zondares gezegd: „Ga heen en zondig niet meer”?

Zonder vertrouwen wordt de wereld een voorportaal van de hel. Tijdens de Franse revolutie heeft iemand gezegd: „Ik ben verdacht, jij bent verdacht, hij is verdacht, wij zijn verdacht, gij zijt verdacht, zij zijn verdacht”. In zulk een maatschappij is niet te leven.

Mensen als William Booth en zijn medewerkers hebben zondaren liefgehad en een ontzagwekkend vertrouwen getoond. Vertrouwen in Gods genade, maar dan ook in wat Gods genade onder mensen vermag. Hoe zouden ze anders hun werk hebben volgehouden? Natuurlijk is hun vertrouwen vaak beschaamd. Maar ook dikwijls heerlijk beloond. Daar zorgde de HERE voor. Alle werkers van barmhartigheid hebben veel „geloof” nodig en daarom veel liefde.

Ik las ergens, dat een wrak van een mens in een ziekenhuis werd gebracht. De chirurg bekeek het geval en zei in het Latijn tegen een collega: „Wat moeten we met zulk een waardeeloos creatuur”. Waarop het antwoord kwam: „Laten we geen waardeloos wrak noemen een mens, voor wie Christus gestorven is”.

In onze kringen is geen overmaat van vertrouwen als ik het wel heb. Zou dat ook komen, omdat er geen overvloed van liefde is?

De liefde hoopt alle dingen. Geloof, hoop en liefde zijn altijd in elkaars gezelschap. Waar vurige liefde brandt leeft een krachtig vertrouwen en een sterke hoop.

Een modewoord van deze tijd is: wanhoop. De toestand van de wereld is wanhopig. En met de kerk staat het niet veel beter als we aanzien wat voor ogen is. Zal deze wereld niet te gronde gaan aan eigen ongerechtigheid? En is het met het christendom niet afgelopen? Staat het er niet wanhopig voor? Hebben zij geen gelijk, die een spoedige ondergang dezer wereld voorzeggden?

God heeft meer hoop voor de wereld dan wij. Omdat Hij liefde is. En deze wereld heeft liefgehad en lief heeft. Zó lief, dat Hij zijn eigen Zoon gegeven heeft, niet om haar te verderven maar om haar te redden.

In de gemeente van Rome waren zwakke en sterke broeders. De zwakken durfden geen vlees eten, dat aan de afgoden geofferd was. De

sterken deden het wel. Zij gingen rustig in een eethuis waar vlees werd opgediend dat van een heidense tempel kwam. De zwakken dachten: Dat loopt zeker met die sterken mis. Eerst in het heidense eethuis, straks in de heidense tempel! Ze hadden weinig of geen hoop voor de sterke broeders. Maar Paulus is niet zo pessimistisch. Hij schrijft: „Wie zijt gij, die eens anders knecht oordeelt? Of hij staat of valt, gaat zijn eigen heer aan. Maar hij zal staande blijven, want de Here is bij machte hem vast te doen staan”.

Wij schrijven soms broeders, die naar onze smaak zich op een hellend vlak begeven, nogal haastig af. „Ze zijn al weg” zeggen we dan. We hebben weinig hoop voor deze en gene. We weten al te voorspellen wat hij morgen of overmorgen zal doen. Natuurlijk niet veel goeds.

Zo doet de liefde niet. Zij „hoopt tegen hoop” om zo te zeggen. Geven een vader of moeder de hoop gauw op dat het met een verloren zoon of dochter nog terecht komt? Natuurlijk niet, want zij hebben dat kind lief. Waarom hebben wij dan vaak zo weinig hoop? De liefde hoopt alle dingen.

De liefde verdraagt alles. Liever nog: Zij houdt het onder alles uit. Voor „verdragen” staat een woord, dat betekent: volharden, Ausdauer hebben, onder alles blijven staan. Hetzelfde woord vinden we in de bekende zin: „Wie volharden zal tot het einde zal behouden worden”. Ook in Hebr. 12 : 2 in de vermaning: „Laat ons met volharding de wedloop lopen, die voor ons ligt”. Wat alleen mogelijk is als ons oog gericht is op „Jezus, de Leidsman en Vol-einder des geloofs, die om de vreugde die vóór Hem lag, het kruis op zich genomen heeft, de schande niet achtende en gezeten is ter rechterzijde van de troon Gods”. Hij heeft alles verdragen omdat Hij liefhad. Hij heeft dat volgehouden tegen alle teleurstelling, misverstand, miskennis en verwerping in. Het volk, dat Hij onuitsprekelijk liefhad heeft Hem de rug toegekeerd, ja gekruisigd. De discipelen zelfs waren hardnekkig en traag. Petrus heeft Hem verloochend, Judas heeft Hem verraden, allen hebben Hem tenslotte alleen gelaten. Maar Hij heeft hen niet verraden, hen niet verloochend, hen niet verlaten. Voor het volk heeft Hij gebeden om vergeving, zijn leerlingen heeft Hij weer verzameld na zijn opstanding, Petrus heeft Hij in z'n ambt hersteld. Hij heeft hen liefgehad tot het einde, zoals in Joh. 13 staat.

Als Zijn liefde in onze harten is uitgestort door de Heilige Geest — en dat is het geval bij allen die oprecht in Hem geloven — dan zullen we van Hem ook kracht ontvangen om tegen alle druk in te volharden in de liefde. Die zich niet uitstrekt over partijen alleen, ook niet alleen tot hen die in dezelfde kerkgemeenschap leven, ook zelfs niet alleen tot allen, die de Here Jezus liefhebben. Onze liefde zal zich dan uitstreken zover als zich de liefde van Christus uitstrekte en strekt: tot allen met wie we als onze naasten in aanraking komen. Naar het woord van de Here Jezus zullen we ook onze vijanden liefhebben. Ook hen die ons schorsten of afzetten. Ook hen die ons kwaad doen, onbillijk behandelen, belasteren of niet willen verstaan. Dat gaat in tegen heug en meug. Al wat in ons is dringt om te haten wie ons haten en af te schrijven wie ons hebben afgeschreven en de rug toe te keren aan hen, die ons met de nek aankijken. Maar de liefde van Christus dringt ons om tegen alles in te blijven volharden in het zoeken van het heil van onze naasten. Van deze liefde geldt het: „Want sterk als de dood is de liefde... haar vlammen zijn vuurvlammen een vuurgloed des HEREN, vele wateren kunnen de liefde niet blussen”.

Uit de tweede wereldoorlog herinneren we ons het Ardennen-offensief van de Duitsers. Bij Bastogne meen ik werd een Amerikaans onderdeel aan alle kanten omsingeld door een overmachtige vijand. De Duitsers drongen aan op overgave, daar de toestand toch hopeloos was. Maar de Amerikaan antwoordde: „Nooit!” Hij heeft volgehouden en is bevrijd.

De liefde mag nooit opgeven. En geeft ook nooit op. Wij kunnen de moed wel verliezen en wij kunnen de strijd wel opgeven. Maar dan leven we niet uit de liefde van Christus. En zo dikwijls als we dat doen houden we vol, op hoop tegen hoop. En maakt Christus ons tot meer dan overwinnaars.

BOEKBESPREKING

C. Bezemer, **Het christelijk geweten bij Alexandre Vinet**. J. H. Kok N.V., Kampen, 1966.

Met bovengenoemde studie promoveerde de auteur, nederlands hervormd predikant te Hattem, op 11 mei j.l. te Leiden in de theologie. Dr. Bezemer heeft er ongetwijfeld goed aan gedaan zijn proefschrift te wijden aan de belangrijke en boeiende figuur van Vinet. De Zwitser Alexandre Rodolphe Vinet (1797-1847), die grote verdiensten had als kenner en beoefenaar van de Franse taal, heeft vooral door zijn religieuze en theologische gedachtenwereld grote invloed uitgeoefend. In Nederland was het met name de ethische theologie, die zich aan hem oriënteerde en vele vruchtbare stimulansen aan hem ontleende. Maar ook buiten de kring van de ethische theologen trok hij de aandacht. Zo schreef de Kamper dogmaticus A. G. Honig herhaaldelijk over hem, terwijl — om nog een andere naam te vermelden — A. Zijlstra in zijn vroegere tijd meer dan eens op de betekenis van Vinet de aandacht vestigde.

Hoewel over de theologische en andere aspecten van Vinet's levenswerk reeds tal van studies het licht zagen, is toch het laatste woord over deze fijnzinnige denker nog geenszins gesproken. Met name zijn gewetensleer vormde de inzet van vele discussies en uiteenlopende interpretaties. Daarom verdient Dr. Bezemer onze dank, dat hij dit kernonderdeel van Vinet's theologie opnieuw grondig heeft onderzocht. De grote vraag, die in de bezinning op Vinet's gewetensleer steeds weer naar voren kwam, was of Vinet in zijn beschouwing van het geweten als een subjectivist mocht worden getypeerd. Velen, o.a. Honig, P. Prins en K. Dijk, hebben deze vraag bevestigend beantwoord. Hebben zij daarmee Vinet recht gedaan? In het algemeen kan worden opgemerkt dat „subjectivisme”, „subjectivist” etc. etiketten zijn, die wel heel vlot op allerlei potjes plegen te worden geplakt maar inhoudelijk nog bitter weinig over iemands standpunt zeggen. Alleen al om die reden is het raadzaam met het lanceren van dergelijke qualificaties voorzichtig te zijn. Slechts zorgvuldige analyse van iemands (in dit geval: Vinet's) denken kan ons verder brengen.

Nu, zulk een zorgvuldige analyse geeft Dr. Bezemer in zijn proefschrift. En de conclusies, waartoe die analyse hem bracht, zijn opgetwijfeld in verschillend opzicht verrassend. Bezemer betoogt, dat voor Vinet's gewetensbegrip kenmerkend is zijn visie, dat het geweten als existentiële categorie gegeven is met het mens-zijn en als zodanig een uitgesproken individueel karakter draagt (14 vv.) en in voortdurende confrontatie met genoemde en andere auteurs houdt hij vervolgens staande, dat voor Vinet de eigenlijke betekenis van het geweten juist gelegen is in zijn objectiviteit en dat het door deze objectiviteit wordt gestempeld tot christelijk geweten (23 vv.). Met „objectiviteit” wordt in dit verband bedoeld, dat het geweten als feitelijke macht steeds aan God gebonden en aan Hem onderworpen is (vgl. 69). Die objectiviteit vindt daarin haar hoogste uitdrukking, dat het geweten dient tot orgaan om Gods wil te horen en ons kenbaar te maken (25). Deze objectief-existentiële betekenis van het geweten, waarbij de verhouding God-mens in het geding is (de verticale functie) ligt ten grondslag aan de subjectief-morele betekenis, waarin het gaat om de verhouding mens-medemens (de horizontale functie) (12 v., 26, 31, 70, 83 v.). Beide functies zijn overigens onlosmakelijk met elkaar verbonden; vandaar de onverbreekbare samenhang van religie en moraal. De liefde tot God en de liefde tot de naaste horen bijeen en kunnen hoogstens onderscheiden worden. Een religie, die geen moraal is, aldus Vinet, „heeft nog minder waarde dan een moraal, die geen religie is” (84 vv.).

Deze grondmotieven worden, evenals de andere facetten van Vinet's gewetensleer, door Dr. Bezemer helder en klaar uiteengezet. Daarbij loopt de bestrijding van de beschuldiging van subjectivisme als een rode draad door het gehele boek heen. Intussen is Bezemer's studie niet alleen voor de kennis van Vinet's gewetensleer van belang. Eigenlijk geeft zijn boek meer dan de titel belooft. In de eerste plaats besteedt Bezemer een afzonderlijk hoofdstuk aan een gedetailleerde beschrijving van Vinet's hartstochtelijke strijd voor gewetensvrijheid en godsdienstvrijheid. Vinet's ijveren voor scheiding van kerk en staat en zijn activiteiten rondom het ontstaan der vrije kerk komen hier in het volle licht te staan. Mede dank zij dit hoofdstuk is Bezemer's proefschrift uitstekend bruikbaar als een inleiding tot de figuur van Vinet als zodanig. In de tweede plaats — en vooral hierop willen we met nadruk attenderen — schenkt Bezemer breedvoerig aandacht aan de verbindingslijnen tussen Vinet en de Nederlandse ethische theologie. De vader van de ethische theologie, Daniël Chantepie de la Saussaye, heeft in zijn gewetensbeschouwing alsook in verscheidene andere centrale momenten van

zijn denken onmiskenbaar de invloed van Vinet ondergaan (197 vv.). Dat de latere ethische theologie, die haar woordvoerders vond in mannen als Valetton, Gerretsen en anderen, de subjectieve geloofservaring in toenemende mate op de voorgrond ging plaatsen, ten koste van de „objectieve” openbaring, is volgens Bezemer toe te schrijven aan het feit, dat zij de verwantschap met Vinet meer en meer uit het oog verloor. Aan deze versubjectivering is het z.i. te wijten, dat zij „een gemakkelijke prooi” werd voor het in het begin van de twintiger jaren opkomend Barthianisme (218 vv.).

Wij juichen het zeer toe, dat Bezemer zich inspant om de ethische theologie, die, evenals Vinet zelf, ook door gereformeerden dikwijls zo gemakkelijk en overhaast werd „afgekraakt”, ten volle recht te laten wedervaren. Juist zijn kritische benadering van de latere ethische theologie moet voor ons een aansporing zijn om ook zijn positieve opmerkingen over het oorspronkelijk ethisch beginsel terdege tot ons te laten doordringen. De grote „ontdekking” van De la Saussaye en Gunning was, dat de openbaringswaarheid geen theoretische, verstandelijke waarheid is, maar de mens aangrijpt in zijn hart, in de kern van zijn bestaan en van daaruit heel zijn leven wil beheersen.

Hierin is ook de betekenis van het veelomstreden begrip „ethisch” gelegen. Bezemer geeft van de „vulling” van dit begrip deze juiste omschrijving: „de subjectieve toeëigening van de objectieve geloofswaarheden (door de ethischen genoemd: geloofservaring), maar bovendien de verwerkelijking van deze subjectieve toeëigeningen in het leven van de gelovige, zodat hij daarmee ook naar buiten treedt. 'Ethisch' is, wat tegenwoordig aangeduid wordt met 'existentieel', en bedoelt niets anders te zeggen, dan dat er een onverbrekelijke samenhang is tussen leer en leven.” Terecht voegt Bezemer hieraan in één adem toe: „Zegt men: dit is kenmerkend voor de ethische richting, of: dit is specifiek Vinetiaans, dan dient daarbij wel bedacht te worden, dat dit ook specifiek Gereformeerd is” (226).

Het is de blijvende verdienste van Vinet en van de veel gesmaade ethische theologie geweest, dat zij tegenover een verstarde, intellectualistische orthodoxie opkwamen voor het existentiële karakter van de waarheid en de onverbrekelijke samenhang van leer en leven. Het uiteenscheuren van leer en leven als gevolg van een intellectualistische vervorming van het geloof heeft ook binnen de gereformeerde wereld enorm veel verwoestingen aangericht; trouwens, het doet dit nog. We zien telkens bewaardheid het woord van ds. K. Doornbos in zijn „Kerk-zijn en in-de-kerk-zijn” (1962), 90: „Men kan aan de leer vasthouden en tegelijk in het geloof verzwakken. En dan komt het harde drijven van de leer, dat zo vaak zo veel kwaad heeft gedaan...” De leer is doorgaans prachtig in orde, maar met het leven is het vaak droevig gesteld. Dr. Bezemer heeft deze stand van zaken scherp onderkend. Daarom voert hij in het slot van zijn dissertatie het pleit voor een hernieuwde bezinning op het theologisch denken van Vinet, omdat deze in sterke mate zou kunnen bijdragen „tot een hernieuwde en noodzakelijke beklemtoning van het 'ethische' element in de Gereformeerde theologie” (236).

Het betoog van Bezemer is als geheel wel gefundeerd en overtuigend. Een enkele maal vraagt men zich af, of de auteur in zijn streven Vinet van de blaam van subjectivisme etc. te zuiveren niet te snel aan bepaalde kwetsbare plekken in Vinet's conceptie voorbij gaat. Vinet, zo horen we, spreekt van het geweten als „mysterieus en goddelijk element van ons wezen”. Hij aarzelt zelfs niet te zeggen, dat het geweten niet anders dan God kan zijn (24).

Volgens Bezemer mag daaruit niet de conclusie getrokken worden, dat Vinet God en het geweten niet wil onderscheiden, voor welke mening hij sterke argumenten aanvoert. Wij nemen dit graag aan, maar blijft met dat al de terminologie niet aanvechtbaar en gevaarlijk? Vinet handhaafde de noodzaak van de van buiten af komende openbaring, aldus Bezemer. Alweer: wij zullen het niet betwisten, maar dit wettigt o.i. nog niet de uitspraak van Vinet, dat het evangelie verborgen is op de bodem van ieder geweten, nl. dat „inwendig evangelie”, dat niets zou zijn zonder het „uitwendig evangelie”, maar zonder hetwelk ook het „uitwendig evangelie” niets zou zijn (27 v.). Vinet moge het goed bedoeld hebben, maar deze formulering van zijn bedoeling biedt gemakkelijk aangrijpingspunten voor alle mogelijke misverstanden. Dr. Bezemer zelf zou zich vermoedelijk wel driemaal bedenken, eer hij in een eigen uiteenzetting deze uitdrukkingen over zou nemen. Een kritische beschouwing van Vinet's begrippenmateriaal zou o.i. niet misplaatst zijn geweest.

Bezemer stelt in diverse passages duidelijk in het licht, dat Vinet en de ethische theologie wilden voortgaan in de lijn van de reformatorische theologie, die immers steeds het verband tussen geloof en heiliging accentueerde. „Gereformeerd” en „ethisch” zijn ongetwijfeld van huis uit geen tegenstellingen! Wij moeten dan ook bezwaar maken tegen zijn opmerking, dat de theologie van De la Saussaye voor Bavinck

en Honig „volkomen onaanvaardbaar is” (199). Zeker voor wat Bavinck betreft, is deze taxatie onjuist. Bezemer had hier zijn winst kunnen doen met de dissertatie van Bremmer over „Herman Bavinck als dogmaticus” (1961), die aantoonde, dat de relatie tussen Bavinck en de ethische theologie in het teken stond van verschil en overeenkomst. Bij de uitgebreide secundaire literatuur, die door Bezemer uitstekend verwerkt is, misten wij enigszins tot onze verbazing naast Bremmer's boek het grondleggende opstel van Ernst Wolf. „Vom Problem des Gewissens in reformatorischer Sicht”, opgenomen in de verzamelbundel „Peregrinatio”. In de bespreking van de bekende strijdsvraag of Vinet dan wel Schleiermacher de grootste invloed op De la Saussaye heeft uitgeoefend had Bezemer zich ook dienen te confronteren met de zienswijze van P. J. van Leeuwen in zijn „De betekenis van Fr. E. D. Schleiermacher voor de theologie in Nederland” (1948). Bij de bespreking van de relatie Vinet-Pascal had het opstel van G. E. Meuleman over Pascal's apologetische methode, dat enige tijd geleden in het Gereformeerd Theologisch Tijdschrift verscheen, vermelding verdiend.

Dr. Bezemer schonk ons een gedegen studie, die de figuur van Vinet weer voor ons doet leven en ons als gereformeerden aan onze zwakheden ontdekt.

J. Veenhof.

PERSSCHOUW

Prof. Greijdanus en prof. Oosterhoff over de wet van Mozes

Er wordt in onze pers druk gediscussieerd over de wet van Mozes, de wet van het oude verbond.

In deze discussie is iets zeer onbevredigends.

Vooreerst worden er dingen in beweerd die kant noch wal raken.

Zo heeft men b.v. ds. Visee aangewreven dat hij zou leren dat de wet der tien geboden is afgeschaffd in die zin dat we er niets meer mee te maken zouden hebben!

Ds. Visee leerde evenwel precies het tegenovergestelde! Namelijk dat in de nieuwe bedeling deze „wet” is „vervuld”. En dan zó dat Gods eis aan zijn kinderen nù veel dieper grijpt en veel méér omvat dan in de „tien woorden” van Horeb werd gezegd.

Hij wees daarbij op Hebr. 10 : 28, 29: Indien iemand de wet van Mozes ter zijde heeft gesteld, wordt hij zonder mededogen gedood op het getuigenis van twee of drie personen. Hoeveel zwaarder straf, meent gij, zal hij verdienen, die de Zoon van God met voeten heeft getreden, het bloed des verbonds, waardoor hij geheiligd was onrein heeft geacht en den Geest der genade gesmaad heeft?

Een ander onbevredigend aspect van de genoemde discussie bestaat hierin dat zaken die reeds vroeger duidelijk waren uiteengezet en algemeen als juist werden aanvaard nu als iets nieuws of zelfs als verwerpelijk werden gekwalificeerd.

Ik heb dit zeggend het oog op de bekende stelling dat in de Mozaïsche wet moet onderscheiden worden tussen een zedelijke wet en burgerlijke, met ceremoniële wetten, waarvan de eerste blijvend geldig zouden zijn, terwijl de laatsten afgeschaffd zouden zijn. Reeds voor meer dan tachtig jaar wees Van Andel erop dat deze onderscheiding geen grond vindt in de Schrift, die integendeel juist zeer nadrukkelijk de eenheid van de wet van Horeb leert.

Ik wil hier nu memoreren wat prof. Greijdanus en prof. Oosterhoff over de wet hebben gezegd.

Allereerst de mening van prof. Greijdanus.

Prof. Greijdanus wijst er in de eerste plaats op dat het Nieuwe Testament altijd over de wet van de Oude Bedeling in het enkelvoud spreekt.

Het gaat daarin nooit over wetten, maar steeds en alleen over **wet** of **de wet**. De betekenis hiervan is deze dat het Nieuwe Testament de wet steeds „als een **eenheid** en in haar **geheelheid**” ziet. En dat dus die wet ook inderdaad altijd als een eenheid en geheelheid **moet** gezien en verstaan worden.

In verband met deze in het Nieuwe Testament zo sterk benadrukte eenheid van de wet wijst prof. G. er dan op dat het onder ons gewoonte is geworden in de wet, zoals die door God aan Israël werd gegeven, onderscheidingen te maken. Wij zijn nl. gewoon te spreken van een morele wet, van ceremoniële wetten en van politieke of burgerlijke wetten voor Israël. Maar dat doet Paulus niet. En dat geschiedt in de overige boeken van het N.T. ook niet.

Paulus noemt in zijn brieven allerlei bepalingen uit de mozaïsche wet. In 1 Cor. 9 : 9 citeert hij een voorschrift uit wat wij de „maatschappelijke wetten” zouden kunnen noemen (ge zult een dorsende os niet muilbanden). Meer-

malen is in zijn brieven sprake van bepalingen uit wat men de „ceremoniële wetten” noemt. Men denke aan wat hij schrijft over het houden van bepaalde dagen, maanden, jaren, het besnijden enz. (b.v. Gal. 4). Ook noemt Paulus geboden van de „morele wet”, de wet der tien geboden (Gij zult niet begeren, Rom. 7 : 7). Maar voor hem zijn al deze bepalingen, geboden, voorschriften van de **éne** en **ondeelbare** wet van God, zoals Hij deze door de dienst van Mozes en zijn volk Israël gaf.

„Al deze voorschriften, verordeningen, bepalingen, inzettingen welke God aan Israël gegeven heeft, hetzij voor wat we als het godsdienstige leven, hetzij voor wat wij als het zedelijke leven, hetzij voor wat wij als het burgerlijk en maatschappelijke leven aanduiden, vormen naar Gods Woord in Paulus' brieven, evenals in de andere boeken van het Nieuwe Testament, **één geheel**, de nomos, de wet Gods, Rom. 8 : 7.”

De wet van God is nu volgens de Schrift naar haar wezen „een **vaste ordening** door God voor de mens inzake zijn bestaan en doen, begeren en denken, spreken en handelen gesteld”.

Deze ordening Gods is maar niet een stel op schrift gestelde bepalingen en voorschriften! Geen sprake van. Die ordening is „een krachtige, overheersende, doorgaande werking”. We hebben daarin met de levende, sprekende, werkende, regerende God zelf te doen! Als de mensen naar deze Goddelijke ordening leven gaat het hun goed. Doen ze dat niet dan betekent dat hun ondergang.

De kern, het hart, de ziel van deze ordening is na „het volstreekte liefdegebod”.

Dat heeft de Heiland duidelijk gezegd in de bekende door Hem gegeven samenvatting van de wet: God liefhebben met het gehele hart en met de gehele ziel en met het gehele verstand en de naaste liefhebben als zichzelf (Matth. 22 : 37-40 vgl. Luc. 10 : 27-28).

En datzelfde zegt ook Paulus zeer duidelijk en nadrukkelijk. De liefde, zo schreef hij, is de vervulling (het pleroma) van de wet (Rom. 13 : 10). En: De wet wordt in één woord vervuld, namelijk: gij zult uw naaste liefhebben als uzelf (Gal. 5 : 14).

Het is daarom onweersprekelijk dat de liefde „het beginsel of de inhoud is van de vaste wets-ordening van God”. En dan nader van „de zichzelf verloochende of opofferende liefde tot behoud van anderen, verlorenen”.

Dit betekent volgens prof. Greijdanus, „dat alle menselijk handelen, geestelijk en lichamenlijk, naar begeren en denken en spreken en doen, geheel moet voortkomen uit, geheel bezielend en beheerst en geleid moet zijn door, die ware liefde tot God en de naaste”.

Alleen als het handelen van de mensen geheel en al door liefde wordt beheerst en van die liefde doortrokken is wil God er zijn zegen over gebieden en zijn heil er aan geven en strekt het de mensen waarlijk ten goede.

Het is voorts niet alleen zo dat God zulk een handelen van de mensheid als geheel en van ieder mens afzonderlijk eist en ze daartoe onvoorwaardelijk verplicht, maar ook zo dat Hij het menselijk bestaan en de menselijke verhoudingen, en het gehele wereldleven voorzover lat menselijk handelen daarop invloed uitoefent, zo heeft „geordend of geregeld, dat dit alleen dan zegenrijk werkt, wanneer het zo uit en in en door die volle liefde geschiedt, maar ten verderve werkt — allereerst voor de handelende mens zelf — wanneer het niet in zo volle zin enkel en geheel liefdeuiting, liefdearbeid, liefdeverwerking is.”

Dit geldt „allereerst van 's mensen verhouding en doen ten aanzien van God”. Maar dat geldt niet minder „met betrekking tot zijn verhouding en doen tegenover de medemens in gezin en maatschappij”. En eveneens wat aangaat „zijn houding en verrichting inzake geestelijke en stoffelijke goederen: achting en eer, kennis en macht”.

Greijdanus' conclusie in deze is dat „heel het menselijk handelen, inwendig en uitwendig” voor de handelende mens naar Gods verordening ten zegen werkt wanneer dat geschiedt „uit en naar de liefdeinzetting Gods”, maar dat dat ten verderve leidt „wanneer het tegen die vaste ordening der liefde ingaat, of zich daaraan niet houdt, maar daarvan losmaakt.”

De vaste ordening Gods voor de mensen en het mensenleven, de wet, de éne, grote wet der liefde, heeft God reeds bij de schepping vastgesteld. Ze is daarna door alle eeuwen heen onveranderd geldig gebleven. En ze zal geldig

blijven tot in eeuwigheid. Het is een **eeuwige wet**.

Maar dit voor ogen houdend, moeten we er ons daarbij goed rekenschap van geven, dat deze liefdewet, in verband met de verschillende situaties, de verschillende tijden en bedelingen waarin de mensen leven, op verschillende wijze wordt geconcretiseerd. Anders gezegd: de steeds gelijkblijvende wet komt tot de mensen in een steeds wisselende **vorm**, ze krijgt een voortdurend veranderende **gestalte**, ze wordt belichaamd in steeds wisselende bepalingen en voorschriften. God heeft de liefdewet „naar de verschillende omstandigheden en onderscheiden verhoudingen voor de mens concreet geformuleerd in afzonderlijke geboden en verboden, welke Hij in de loop des tijds heeft willen bekend maken”.

Daar begon God reeds mee in het paradijs. De éne liefdewet werd daar door Hem gegeven, geconcretiseerd en toegespitst in het proefgebod. In het al of niet gehoorzamen daaraan moest en zou blijken of de eerste mensen God liefhadden met hart, ziel, verstand en alle krachten, dan wel of zij God zouden haten en zich in het verderf storten.

Voor Noach en de zijnen gaf God het liefdegebod in de gestalte, de toespitsing van het bevel om de ark te bouwen en daarin in te gaan. Abraham kreeg de opdracht de liefdewet te volbrengen in de roeping uit land, familie en vaderhuis te gaan en zich en de zijnen te besnijden. En aan Israël gaf God de éne, onveranderlijke liefdewet in de vorm van de mozaïsche wet, de wet van Horeb. De bepalingen van deze wet vormden zoals wij reeds hoorden een ondeelbare eenheid. Ze hadden betrekking op alle sectoren van het leven van Gods volk, op het godsdienstige en maatschappelijke leven op het leven van gezin en staat. En al de bepalingen van die wet waren „naar tijd en plaats en omstandigheid in woorden uitgedrukt, formuleringen van die éne, grote, alles omvattende, verordening Gods om Hem lief te hebben met het hele bestaan, en men de naaste als zichzelf liefheeft. Bij alle bepalingen gold steeds: zo is dus de liefde de vervulling der wet”.

Daarom kon de apostel Paulus steeds zeggen, dat de wet, „in het enkelvoud, iets gebiedt of zegt: hetzij hij dan doelt op één der tien geboden of op een bepaling der door ons zo genoemde ceremoniële wetten, of op een voorschrift aangaande Israëls burgerlijke leven. Het is alles één vaste orde, één wet, de **nomos** van God, maar naar de verschillende gevallen zus of zo ingekleed of onder woorden gebracht.”

Maar daarbij bedenke men, dat die onderscheidene concrete „verordeningen en bepalingen, als naar tijd en omstandigheid concreet geformuleerde eisen van die éne grote eeuwigonveranderlijke liefdeordening” in die concreetheid een „verschillend doel en geen eendeloze geldigheid” hadden. Ook niet die welke God in de ene en ondeelbare wet van Horeb aan Israël gaf.

Ten slotte wil ik nog een belangrijke uitspraak doorgeven van prof. Oosterhoff, de oudtestamenticus van „Apeldoorn”.

In een belangrijke studie over de „Hermeneutiek van de wet”, gepubliceerd in het Jaarboek 1966 van de Chr. Geref. Kerken, schreef hij o.a. het volgende:

„Men heeft de wet van de Tien Geboden zonder enige deugdelijke grond losgepeld uit het geheel der Mozaïsche wet en beweerd dat na de komst van Christus de burgerlijke en ceremoniële wetten zijn afgeschaft, maar dat de wet der Tien Geboden een eeuwige, altijd geldende betekenis heeft.”

Prof. Oosterhoff wijst er dan op dat reeds J. van Andel — niet, zoals hij zegt in 1913, maar reeds in 1883 — daarop heeft gewezen. En hij citeert als bewijs daarvoor het fragment uit Van Anders boek over de Mozaïsche wet dat wij in een vroeger artikel lieten afdrukken.

Prof. Oosterhoff gaat dan zo verder:

„De uitzonderlijke positie, die men in de theologie vaak gegeven heeft aan de wet der Tien Geboden, vindt men in de Schrift niet. Wel vormt de decaloog (Ex. 20 : 2-17) duidelijk een eigen, zelfstandig geheel, dat onderscheiden is van de andere wetten. Maar dat geldt ook van het Verbondsboek (Ex. 20 : 22 - 23 : 33) en de z.g. cultische decaloog (Ex. 34 : 10-26). En dat de Tien Geboden door God Zelf gesproken worden en op stenen tafelen geschreven (Ex. 34 : 28) wijst op de belangrijkheid van deze samenvatting van wat God aan Israël te zeggen heeft. Want de Tien Geboden zijn een soort „catechismus”, een korte samenvatting van wat Is-

raël moet weten en wat de jongeren moeten leren. Men kan de geboden tellen en leren op de vingers van de twee handen. Vandaar het getal tien.

Maar een vaste, starre, onveranderlijke formulering vormen deze Tien Geboden niet. De formulering van de decaloog in Deut. 5 : 6 v. is anders dan in Ex. 20. Vooral wat het Sabbatsgebod betreft.

Maar al heeft zo de decaloog een eigen plaats en een eigen, zelfs bijzondere betekenis, men mag haar toch niet zó als iets op zichzelf staands beschouwen en afscheiden van de andere wetten, de burgerlijke en de ceremoniële, dat men deze voor vervallen, maar de decaloog voor eeuwig geldend verklaart.

Nergens in het O. T. blijkt de uitzonderlijke plaats van de decaloog ten opzichte van de andere geboden. Ook in het N.T. ontvangt de decaloog deze plaats niet. Jezus citeert gelijkelijk de decaloog en de overige voorschriften der wet. Paulus evenzo.”

Prof. Oosterhoff trekt uit het karakter van de decaloog en haar plaats in het geheel van de Mozaïsche wet dan deze, m.i. volkomen gerechtvaardigde conclusie:

„Daarom lijkt mij ook de uitzonderlijke plaats, die wij aan de Wet der Tien Geboden geven in de eredienst, door elke zondagmorgen weer haar alléén als de uitdrukking van Gods wil aan de gemeente voor te lezen, een onjuiste eenzijdigheid.”

Dit was een en ander over de wet Gods, speciaal zoals ze door God aan Israël als **oudtestamentische** vorm, gestalte, uitdrukking, concretisering van zijn eeuwige liefdewet werd bekend gemaakt.

Het is bij een discussie over de wet Gods in ieder geval nodig het in dit artikel genoemde ernstig te overwegen.

C. V.

Hoe „de mensen” over ons denken

In het kerkblaadje van de Geref. Kerk van Glanerbrug vond ik het volgende artikeltje van ds C. Bakker.

Een Ned. Herv. dominee over onze kerken . . .

Uit de aard van de zaak kom ik, op mijn reizen langs de garnizoenen in W. Duitsland, met verschillende leger- en luchtmachtpredikanten in aanraking. De meeste van deze collega's zijn Ned. Herv. of syn. Geref. Er zijn onder hen harde werkers, ook vrome mannen, in de schriftuurlijke zin van het woord, aan wie we onze jongens gerust kunnen toevertrouwen.

Onlangs had ik een gesprek met één van deze collega's. Hij bleek behoorlijk veel van onze kerken af te weten.

Hij had en toonde ook belangstelling. Dat bleek uit een vraag die hij me voorlegde. Een vraag, waarmee hij reeds geruime tijd rondliep en die hij ook al andere vrijgemaakte predikanten had gesteld, zonder een behoorlijk antwoord te krijgen. Eerst zei hij ongeveer dit: „Als student heb ik destijds, in 1942-1944, op een afstand de vrijmaking meegemaakt. Ik had sympathie voor de bezwaarden. Wanneer ik Gereformeerd zou wezen, wist ik wel aan welke kant ik had gestaan. U, destijds bezwaarden, voerden een strijd om meer vrijheid. Vrijheid t.a.v. het belijden omtrent verbond en doop. Vanaf 1905 bestonden daaromtrent twee opvattingen, die U allebei wilde blijven toestaan.”

Toen kwam de vraag: „Hoe verklaart U mij nu de vereniging, die in Uw kerken vandaag aan de orde is? Het is mij een volslagen raadsel, die velen van hen, die eertijds om meer ruimte gestreden hebben, thans, blijkens de pers, eigenlijk opnieuw binden willen?”

Twee andere buitenstaanders over onze kerken

Diezelfde dag. In het hotelletje, waar we (br. van Putten en ik) een kamer hadden besproken. In de eetzaal troffen we onderofficieren aan. Kennelijk, mensen, die de bevoorrading van de verschillende kampementen moesten opnemen. We wensten ze smakelijk eten. En bestelden een „uitsmijter”. 't Kon nog net, voordat we „naar boven”, d.i. naar het kampement zouden gaan, om onze jongens te spreken.

Een gesprek met twee onderofficieren kwam op gang door één vraag, die een van hen stelde: U bent zeker van het ministerie van defensie? „Nee”. antwoordde ik: „ik ben dominee”.... „Och hé”, was het antwoord, „Maar zeker niet gereformeerd...?”

„Ja, inderdaad: Gereformeerd...”

„Maar toch niet van artikel 31...?????”

„Ja, wel van artikel 31...., als U 't zo noemen wilt.”

„Nó... dat verbaast me...”

„Waarom? Wat is er dan voor bijzonders aan deze mensen?”

„Nou dominee, ik heb eens een collega van U

ontmoet met ZO'N gezicht: er kon geen lachje af... Ik dacht, dat jullie zo streng waren, dat je niet mocht lachen...."

Wat te denken van deze tweeërlei reactie?

Eens hoorde ik van een engelse leraar, dat hij boven de schoorsteenmantel een bordje had hangen met de woorden erop:

„De mensen.... Ze zeggen,....
Wat zeggen ze?????

.....
Laat ze praten.....!!!!"

Gedachtig aan deze spreuk zouden we ons van iedereen kunnen afmaken met een schouderophalen. Ook van de woorden van die Herv. predikant en van de twee buitenstaanders, die we in ons hotelletje ontmoetten.

Toch vraag ik me af, of het verstandig is in dit geval de „ander maar te laten praten”. Je denkt verder en zegt: „Hoe komen ze erbij”. En vooral: „Hoe komen we van deze praatjes af?”

Niet alleen de dominees zitten in een glazen huisje, maar de kerk in haar geheel. Van ons moet een goede reuk uitgaan. We moeten voor de zaak van de Heere Jezus Christus „goodwil” kweken. En meer dan dat. Dat kan. Met behoud van alle principes die we hebben. Of hebben we misschien weinig principes meer over?

Zijn we wellicht daarom soms wat opgeschroefd en „kittelachtig”?

Christenen zijn heel gewone mensen. Of toch neen; het zijn mensen die toch bijzonder zijn. Mensen die een toekomst hebben. Mensen, op wier gelaat de lach mag spelen. Mensen, die elkaar lief hebben en die uitzonderlijk veel geduld met elkaar hebben. Als het goed is, moeten ze het gelaat van de Heere Jezus Christus in deze wereld vertonen.

We hoeven niet oecumenisch gezind te zijn of water in de wijn te doen, om door een andersdenkende gewaardeerd te worden. We mogen ons nimmer „getapt” maken. Maar we moeten er wel alles voor over hebben, dat de Meester maar gezien wordt. Wij allen zijn Zijn knechten, Zijn medebroeders, Zijn leden.

Het is een eer als de kerk veracht en vervolgd wordt om haar trouw aan Christus.

Maar het is erg als zij vanwege haar zonden en dwaasheden geminacht en bespot wordt en Christus om harentwille wordt gesmaad.

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Hengelo en te Burlington (Ontario, Canada, 2e pred. plaats): Ds. M. Brandes te Meppel; te Dalfsen: Ds. W. Wierenga te Zuidbroek; te Krommenie: Ds. J. H. Veeffind te Buitenpost; te Wezep (2e pred.plaats): Ds. L. W. G. Blokhuis te Zuidhorn.

Aangenomen naar Zwagerveen-Zwaagwesteinde: Ds. A. Duits, predikant van de niet meer bestaande kerk te Emmerfscheidenveen c. a.

Bedankt voor Winschoten: Ds. M. Brandes te Meppel.

Propaedeutisch-examen: geslaagd voor het propaedeutisch-examen de heer H. Veltman, Vincent Lubeckstraat 12, Zwolle.

Ds. J. Strating. Na bevestigd te zijn door Ds. R. Houwen, deed Ds. J. Strating, gekomen uit Alkmaar, intrede in de gemeente van Hattem. Ds. Houwen bediende het Woord uit 1 Petr. 1 : 22-25, Ds. Strating deed intrede met een preek over 1 Petr. 2 : 4-5.

ADRESSEN

Rijnsburg, scriba: J. Euwema, Evertsenstr. 26, Rijnsburg, tel. (01718) 5259; **Rotterdam-IJsselmonde,** scriba: L. Cok, Kerkedijk 120, Rotterdam-IJsselmonde; **'s Gravenhage-West,** diakonie: G. C. Lugthart, Goudenregenstraat 281, 's Gravenhage; **De Bilt,** diakonie: G. van Huizen, Prof. Dr. F. Zernickeweg 4, De Bilt.

DE DRIEHOEK

(Naar Een Eigen Tehuis)

Een nieuw begin — een nieuwe kop

Zaterdag 22 oktober 1960 ging in de Zuidsingelkerk te Amersfoort de aktie van start voor de bouw van een eigen kindertehuis. Nu zes jaar later is de vergunning voor de bouw ervan eindelijk ontvangen. Hiermede is de weg „naar een eigen tehuis” voor een belangrijk deel afgelegd. Zover zelfs, dat we kunnen spreken van „een nieuw begin”. De fase van voorbereiding maakt plaats voor die van de bouw.

In het kerkblad van Ede las ik mededelingen aangaande het tehuis. Deze werden gedaan onder de kop: De driehoek. Ter nadere verklaring lezen we:

„Het tehuis wordt gebouwd in Ede, op de hoek Bernhardlaan — Marie Christinelaan.

De ligging van het terrein inspireerde de architect tot een gebouw in de vorm van een driehoek. Hiermede heeft U dan tevens de verklaring voor ons opschrift.

...Van een levende gemeente wordt beoefening gevraagd van gemeenschap, juist met hen, die van een band met Christus (soms) nog zo weinig in hun leven hebben gemerkt. Wanneer dit slaagt ontstaat er een nieuwe driehoek: tehuis en kerk saamverbonden door en met de liefde, welke uit het geloof is.”

Toen ik dit las, had het onmiddellijk mijn instemming en was daarmede de nieuwe kop boven dit „ingezonden” geboren.

Van start

Wanneer U dit leest is met de bouw gestart. Een graafmachine heeft het bouwterrein al onherkenbaar veranderd.

Start U mee? Het bouwkapitaal is aanwezig. Wat echter nog ontbreekt is het „huishoudgeld”. Wanneer het tehuis wordt geopend moet er direct geld zijn voor het betalen van lonen, licht, verwarming, eten, kleding en vele andere zaken, welke in elk normaal gezin aan de orde zijn. Inkomsten zijn er direct nog niet. Deze zullen eerst later binnenkomen. Het „huishoudgeld” wordt begroot op rond f 100.000,—. Aan de kerken is gevraagd hiervoor f 1,— per ziel bij te dragen. We mogen verwachten, dat vele kerken aan dit verzoek zullen voldoen. Anderzijds is er de ervaring, dat niet alle kerken voldeden aan het verzoek om f 3.50 per ziel bij te dragen.

Daarom de vraag: start U mee? Doet U mee aan het cadeau „huishoudgeld”? Van de kerken werden de eerste bijdragen reeds ontvangen. Met spanning wordt ook die van U tegemoet gezien.

De oogst van de maand

Ontvangen t.g.v. de **geboorte** van: Maria Tine f 25,—; Jeroen f 25,—; Esther f 10,—; Anneke f 2,50; Arianne f 5,—; Hillegonde f 5,—; Pieter Paulus f 25,—; Polianne f 30,—; Elisabeth f 5,—; zoon f 5,—; dochter f 30,—; f 10,—; zoon of dochter f 5,—; f 10,—; f 7,50.

Huwelijk: f 5,— en 4 x f 10,—.
Via ds. Los f 30,—; N.N. f 10,—; G.J.C. Mus-selkanaal voordelig saldo f 38,57; Vakantiereis G.R.V. f 100,—; via het Geref. Gezinsblad f 25,—; Geref. Lagere School: Delfzijl f 112,76; Utrecht f 60,—; de „drie Leeuwtsjes” te Middelstum f 5,—; Voor de bouwvergunning: f 5,—, f 25,— en 2 x f 10,—; „Voor het tehuis voor Uw en onze, maar bovenal Gods kinderen” f 100,—; Voorts: 2 x f 2,50; f 3,—; 10 x f 5,—; 17 x f 10,—; f 20,—; 6 x f 25,—; f 50,— en f 100,—.

Van onze medewerkster te Wezep werd eerder vermeld f 47,25, doch dit moet zijn f 94,50. Onze trouwe medewerkster te Kampen verraste ons weer met een aantal nieuwe bijdragen.

Hartverwarmend is het, dat in „de oogst van de maand” de jeugd zelf weer zo sterk is vertegenwoordigd. Deze en alle anderen: onze hartelijke dank.

Nu hog het totaal: Over de afgelopen 5 weken werd ontvangen van:
particulieren f 1.354,13
de kerken f 1.508,90
de kerken (huishoudgeld) f 435,—

Uw bijdrage kunt U overschrijven op postrekening nr. 52325 t.n.v. de Stichting Gereformeerde Kinderbescherming te Eede.

**BETALING ABONNEMENTSGELDEN
"OPBOUW"**

Met 1 oktober begon het 2e halfjaar van "Opbouw".

Mogen we de lezers die per halfjaar betalen verzoeken hun abonnementsgelden te gireren op postrekening 233117 t.n.v. Drukkerij Steenberg, Zeist, met vermelding voor "Opbouw".

Ten overvloede vermelden we nog even de prijs.

- Voor een geheel jaar f 12,—
- Voor een half jaar f 6,—
- Studenten betalen f 8,—
- voor een geheel jaar
- Buitenland f 15,—
- Australië per luchtpost f 40,—
- Andere landen per luchtpost f 25,—

Mogen we op uw medewerking rekenen?
Hartelijk dank! De administratie

God gaf ons opnieuw gezinsverrijking. Hij schonk ons thans tot onze grote vreugde een zoon

SIMON PIETER

J. NUGTEREN
G. NUGTEREN-MACKLOET

Voorschoten, 20 oktober 1966
Prof. Zeemanplantsoen 6

Met dank aan God berichten wij U de geboorte van een dochter en zusje

ANITA CHRISTINA

CHR. A. MENSINGA
A. MENSINGA-KARSSIES
HARRY - SOLKE
JEANET - MARGREET

Delft, 24 oktober 1966
Mijnbouwstraat 19

Zojuist verscheen:

is de **GEREFORMEERDE WERELD** veranderd?

Drs. G. PUCHINGER

Een bijzonder interessante serie gesprekken met 20 prominente personen uit een (brede) gereformeerde kring en daarbuiten (van de humanist Drees tot de R.K. Anton van Duinkerken). Al naar gelang van de ondervraagde beweegt het gesprek zich op kerkelijk, theologisch, politiek of maatschappelijk gebied. Typerend voor de geïnterviewden zelf en hun gedachtengang is de zeer persoonlijke argumentatie waarmee zij hun antwoord begeleiden. — Met foto's en register. 458 blz. Paperback f 8,90. Verkrijgbaar in de boekhandel. Uitgeverij Meinema, Delft.

NU IN NIEUW PAK NU IN NIEUW PAK

**'T FIJNSTE
VOOR DE FIJNE WAS**

NU IN NIEUW PAK NU IN NIEUW PAK

NU IN NIEUW PAK NU IN NIEUW PAK

NIEUW
echfalon

DE FIJNE WAS MET